

Sve dokumente treba prije ulaska u spremište dezinficirati da bi se izbjegla mogućnost eventualne infekcije materijala koji se već nalazi u spremištu. Dezinfekcija se vrši u komorama koje mogu raditi pod normalnim pritiskom ili pod vakuumom. Dezinfekcija odnosno dezinssekcija vrše se pomoću formalina ili smjese od 10% etilenoksida i 90% ugljičnog dioksida. Pomoću ove smjese, ako se radi pod vakuumom, uništavaju se i plijesni i insekti u svim stadijima razvoja u roku od oko 3 sata.

Za arhive u kojima je potrebno dezinficirati manji broj dokumenata zadovoljavaju komore u kojima se dezinfekcija vrši pod normalnim pritiskom, a koje su mnogo jeftinije. U takvim komorama dezinssekcija se može vršiti pomoću smjese od 3 dijela etilenoksida i jednog dijela tetrakloruglika. Postupak traje 24 sata. Uništavaju se živi insekti, ali ne i njihova jaja. Dezinfekcija se vrši formalinom, a postupak traje također 24 sata. Dokumenti se u komoru ne smiju slagati pretjesno i nabito, nego tako da što veća površina lista dokumenta bude izložena djelovanju dezinfekcionog sredstva.

Dezinfekcija pojedinih listova dokumenata vrši se onda kada na svakom pojedinom listu ima tragova od plijesni ili insekata.

Taj se postupak vrši 3%-tnom otopinom formalina ili 2-3%-tnom otopinom timola u alkoholu ako se radi o plijesnima, ili tetrakloruglikom ako se radi o insektima. Pojedini listovi dokumenata čiste se tamponom od gaze ili vate, namočenim u jedno od navedenih sredstava.

Stalaze se dezinficiraju najčešće pomoću DDT, heksaklorcikloheksana, terpentina ili sl. DDT se upotrebljava kao 5-7%-tna otopina DDT u petroleju ili terpentinu, a heksaklorcikloheksan kao 2-3%-tna otopina tog sredstva u petroleju. Tekući insekticidi se nanose na stalaze pomoću raspršivača ili kista.

Prašinu sa svih dokumenata u spremištu treba čistiti 2 — 3 puta godišnje. Oprašivati se može pomoću usisavača za prašinu koji ima za to specijalne nastavke ili ručno pomoću tampona od gaze ili vate namočenog u 3%-tni formalin.

Pri oprašivanju dokumente treba pregledati i izdvojiti one koje treba dezinficirati odnosno restaurirati.

U prilogima se nalazi opis Asemanovog i Augustovog psihrometra, način rada s tim aparatima i tabele pomoću kojih se prema pokazivanjima na psihrometrima može odrediti relativna vlažnost prostorije u kojoj se kontrolira vlažnost.

Osim toga u prilogu se nalazi i tabela koja pokazuje apsolutni sadržaj vlage u zraku kod raznih temperatura i kod raznih postotaka relativne vlažnosti.

Kao što je već na početku rečeno, a što se vidi i iz samog prikaza, ova knjiga sadržava niz uputa o tome kako treba čuvati dokumente i postupati s njima. Vrijednost tih uputa je to veća što se one temelje na dugogodišnjim iskustvima, pa bi prema tome ta knjiga mogla biti vrlo vrijedan priručnik u našim arhivima.

T. Ribkin

Az Árpád-házi királyok oklevéleinek kritikái jegyzéke, II kötet 2-3 füzet (1272-1290), Budapest 1961.
(Kritički popis kraljevskih povelja Arpadovaca, II dio, 2-3. svezak, g. 1272-1290., Budimpešta 1961., str. 527)

Navedena je publikacija izašla kao 9. knjiga iz izvora u okviru izdanja Mađarskog arhiva. Redigirao ju je i dovršio Borsa Iván, služeći se rukopisom pokojnog mađarskog historičara Imre Szentpéteryja.

Kraljevske povelje Arpadovaca do kolovoza 1272. publicirane su u I dijelu i u prvom svesku II dijela u vremenskom razdoblju od 1923-1943.

Radi jednostavnijeg i temeljitijeg kritičkog proučavanja povelja Mađarska akademija znanosti zastupala je mišljenje da je svrsishodnije obuhvatiti u jednoj ili u više knjiga povelje izašle iz zajedničke kancelarije nego povelje ograničenog vremenskog perioda, izašle iz raznih kancelarija. Prema navedenom principu započeo je još 1913. Szentpétery Imre rad na publiciranju vopovelja Arpadovaca. Nakon deset godina, 1923. izdan je prvi svezak povelja spomenute mađarske vladarske kuće, a 1927. i 1931. 2. i 3. svezak I dijela, kojim su obuhvaćene kraljevske povelje uključivo do Bele IV. Poslije 12 godina, tj. 1943. izašao je iz štampe prvi svezak II dijela, koji je obuhvatio povelje Stjepana V.

Poslije rata Szentpétery Imre nastavio je rad na sakupljanju građe i njene obrade. Na tom je poslu radio sve do 1950, kada ga je zatekla smrt. U svom rukopisu Szentpétery je dobro uključivo do povelje datirane 10. kolovozom 1279. Njegov je posao nastavio Borsa Iván. Tekst Szentpéteryjev pregledan je, dotjeran, te nadopunjen, odnosno izmijenjen na temelju novih, Szentpéteryju nepoznatih podataka.

Drugi i treći svezak II dijela, koji je izašao iz štampe, kao što je navedeno, u naslovu, 1961. g., obuhvaća povelje Ladislava IV (1272-1290). Sačuvano je 1350 povelja spomenutog vladara dijelom u originalu, a dijelom u prepisu. Navedeni dio sadržava regesta svih 1350 povelja, navodeći im njihove vanjske karakteristike (veličina dokumenta, opis pečeta i inicijala itd.). Uz svaki regist navode se knjige, časopisi, publikacije gdje je tekst pojedinih povelja objavljen u cjelini ili fragmentarno. A ako pojedine povelje još nisu bile nigdje objavljene, tada u spomenutom dijelu donosi njihov puni tekst; od 1350 publiciranih povelja 245 ih je u cjelini transkribirano.

U slučaju da je o kojoj od publiciranih povelja bilo sumnje o njenoj autentičnosti i vjerodostojnosti nastojalo se takve isprave podvrgnuti što kritičnijem proučavanju, kako bi se istraživaču rečenog perioda dalo čvršće i sigurnije uporište.

Sve primjedbe koje se odnose na spomenute povelje slijede neposredno iza regesta pojedinih isprava. Regesti su pisani na mađarskom jeziku. U njih su unesena imena svake ličnosti koja se spominje u tekstu povelje, kao i naziv svakog lokaliteta. Osim toga u njima je navedena i svaka nelatinska riječ upotrijebljena u originalu. Ukratko, regesta su iscrpna i u svakom pogledu zadovoljavaju.

Među poveljama koje su prvi puta publicirane ima ih svega četiri koje se odnose na Hrvatsku i Slavoniju: br. 2655 — Kralj Ladislav na molbu zagrebačkog biskupa Timoteja prepisuje i potvrđuje 27. listopada 1275. privilegij Bele IV od 17. ožujka 1255, kojim se potvrđuju povlastice stanovnicima Sv. Martina kod Vaške (Virovitička županija); br. 2989 — Kralj Ladislav izuzima pojedine osobe ispod sudske vlasti Rovišća, lipanj-kolovoz 1279. (Križevačka županija); br. 3072 — Kralj Ladislav vraća posjed Gordowa (Križevačka županija) potomcima Fanchovim. Prije 3. rujna 1280; br. 3457 — Kralj Ladislav poklanja kraljevskom komorskom županu Merklinu sve posjede nje-

gova rođaka Perchina, koji je ostao bez nasljednika, a imao posjede u Ugarskoj, Slavoniji, u Primorju i u Zagrebu, 25. kolovoza 1287.

Među ispravama koje su već bile objavljene ima daleko više onih koje se odnose na naše zemlje.

Potrebno je navesti da se na kraju knjige nalazi iscrpno i pomno sastavljeno imensko kazalo.

I. Meden

Hajnal István, L'enseignement d l'écriture aux universités médiévales (Budapest 1959). Izdala Mađarska akademija znanosti. Mezey Ladislav popravio je i proširio drugo izdanje poslije piščeve smrti te dodao 50 faksimila — paleografskih specimina. Djelo ima 301 stranu.

Pisac se bavi postankom raznih oblika latinskoga pisma te u ovom djelu iznosi svoju, posve novu teoriju. Već u predgovoru ističe kako u XII i XIII st. naglo raste broj povelja u Mađarskoj i u drugim zemljama; pismo mađarskih povelja vrlo je slično pismu u Austriji, koje je ipak raznolikije; što koja zemlja leži zapadnije od Austrije, to je i veća razlika u pismu; ima međutim u isto vrijeme u Francuskoj pisama koja su posve jednaka pismima mađarskih povelja; štaviše pisana su od iste ruke. Pisac dalje tvrdi da se u srednjem vijeku pismo učilo na sveučilištima, a ne u kancelarijama; mladići raznih narodnosti učili su na pojedinim sveučilištima jednoliko pismo; to su pismo od njih u pojedinim zemljama naučili drugi, ali je s vremenom ipak došlo u pojedinim zemljama do manjih i većih razlika u pismu. Iako ima malo izravnih dokaza o učenju na sveučilištima, ipak pisac smatra da je upravo elementarna nastava pisanja bila glavna zadaća srednjovjekovnih sveučilišta. Pisac ne dokazuje da bi se na sveučilištima učilo kako treba sastavljati povelje, već samo pokazuje kojim bi se putem ili metodom moglo doći do takvih dokaza.

U I poglavlju raspravlja pisac o razvitku pisma koje se upotrebljavalo za pisanje povelja. On spominje kako je rimsko pismo, i knjiško i kurzivno, preživjelo propast rimskog carstva, ali je doživjelo degeneraciju, osobito kod sudova, te su ga tu znali čitati jedino pravnici. U VIII st., u doba Karlovića, pismo je tako uspješno regenerirano, da se njime iza nekoliko stoljeća pišu povelje, a do danas tiskaju knjige. To je karolinško pismo, općenito upotrebljavano u srednjoj i zapadnoj Evropi, vjerojatno zato što se općenito učilo u školama. U X i XI st. u zemljama sjeverno od Alpa izrada povelja opada, a u XII i XIII st. s općim kulturnim procvatom doživljava i pismo svoj preporod. Do sada se u paleografiji mislilo da se knjiško pismo učilo, njegovalo i upotrebljavalo u crkvenim skriptorijima, a poveljno pismo u udruženjima službenika kancelarije. Pisac pobija to mišljenje i dokazuje da su u isto vrijeme u Mađarskoj i susjednim zemljama povelje pisane istim pismom; da su u razna vremena u istoj kancelariji povelje pisane raznim pismom što nema lokalni značaj. Značajka je toga pisma: discipliranost, nepogrešivost pera, duga i produbljena uvježbanost, a osobito jednoličan razvitak osnovne tehnike pisanja. Pisac napominje da je u isto vrijeme jednako ili vrlo slično pismo u Francuskoj, Zapadnoj Njemačkoj, Engleskoj, Poljskoj i skandinavskim zemljama, što se ne da drugačije objasniti nego tako; da je sjeverno od Alpa